

Miejscowość Sosnowiec, data 28.05.2025

Krzysztof Małek

Imię i nazwisko osoby ubiegającej się o nadanie stopnia

Tytuł rozprawy doktorskiej: PRAWOSŁAWNA TEOLOGIA ZWIERZĄT W
ESEISTYCE TATIANY GORICZEWEJ

STRESZCZENIE

Rozprawa jest owocem pracy nad obszernym dorobkiem eseistycznym rosyjskiej filozofki, feministki, dysydentki i obrończyni praw zwierząt Tatiany Goriczewej. Analizie poddano twórczość zawartą w jej autorskich publikacjach oraz w wywiadach przeprowadzonych z nią zamieszczonych na portalach internetowych. Niniejsza praca doktorska to pierwsze polskie opracowanie eseistyki autorki *Świętych zwierząt* z perspektywy zooteologicznej, a szerzej ekoteologicznej.

Celem dysertacji jest opracowanie specyficznej zooteologii Goriczewej, która w swojej podstawowej formie ukształtowała się w wyniku dogłębnego studium niemieckiej, rosyjskiej i francuskiej filozofii, prawosławnej tradycji religijnej, a przede wszystkim pod wpływem jej silnych emocjonalnych relacji ze światem zwierząt.

W procesie przygotowawczym do badań właściwych nad teologią zwierząt tej autorki, obejmującym kwerendy biblioteczne oraz wstępne analizy tekstów, koniecznością stało się postawienie trzech pomniejszych celów poznawczych.

Pierwszym z nich było opracowanie biografii rosyjskiej myślicielki. Zapoznanie się z niezwykle skomplikowaną drogą życiową filozofki pozwoliło na wyznaczenie tych wydarzeń (np. atak Układu Warszawskiego na Czechosłowację, próba zamachu na jej życie) oraz inspiracji, które w sposób jednoznaczny wpłynęły na sposób prowadzenia rozważań teoretycznych oraz podejmowanych działań (np. zapoznanie się z tematyką feministyczną w ZSRR) przez Goriczewą. Cel ten pozwolił odpowiedzieć na następujące pytania badawcze: jaki wpływ na twórczość, działalność i prozwierzęcą postawę ma pochodzenie, wykształcenie, feministyczny światopogląd, literatura rosyjska i filozofia zachodnia, przymusowy pobyt w Niemczech, a potem we Francji petersburskiej myślicielki? Dlaczego teolożka antagonizuje katolicyzm i prawosławie? Jaki jest jej stosunek do Cerkwi i kościoła instytucjonalnego?

Drugim z nich było ustalenie stanu badań ekoteologii w Polsce i na świecie. Nie bez znaczenia pozostaje bowiem fakt o równoczesnym przepływie informacji naukowej na świecie oraz regionalizmie pewnych jej elementów. Dlatego dostrzeżono konieczność analizy głównych nurtów ekoteologicznych w Polsce, stopnia ich zależności od dominującego katolicyzmu i możliwości rozwoju rozważań w tym obszarze. Doprowadziło to do wyodrębnienia najważniejszych nurtów w badaniach tej subdyscypliny na świecie. Dopiero uzyskana w ten sposób wiedza pozwoliła zrewidować mozaikową, ale oryginalną myśl Goriczewej w tym zakresie. Pomogło to również odpowiedzieć na następujące pytania badawcze: jaki jest stosunek eseistyki do świata przyrody? Gdzie w jej idei ochrony środowiska naturalnego ma ono miejsce? W jakim stopniu myśli filozofki są oryginalne oraz czy można mówić w przypadku tej filozofki o innowacyjności?

Ostatnim z celów poznawczych, który pojawił się w trakcie badań, było przeanalizowanie i zestawienie rosyjskiej eseistyki z zachodnią, by właściwie odczytać zabiegi retoryczne wykorzystywane przez zooteologkę w jej twórczości. Aby tego dokonać ustalono, w jaki sposób kształtuje się eseistyka w ojczyźnie teologów oraz w Polsce, jako kraju reprezentacyjnym dla kultury zachodnioeuropejskiej. Zbadano różnice i podobieństwa w obu tradycjach, które wydają się niezwykle istotne dla osób podejmujących się tworzenia esejów w obu krajach. Wyodrębniono również typową dla petersburskiej myślicielki formę wypowiedzi o istotach nieludzkich – kazanie o zwierzętach. Przeanalizowano także różnice w sposobie konstrukcji esejów na przykładzie wybranego dzieła Lwa Tołstoja i Goriczewej, by zweryfikować jej zakorzenienie w rosyjskiej tradycji eseistycznej. Tym samym wykazano jej mozaikową twórczość również w obrębie formalnego sposobu przekazywania idei.

Analiza materiału źródłowego pomogła odpowiedzieć także na inne postawione pytania badawcze: czy są istotne różnice między prawosławnym i katolickim stosunkiem wobec świata zwierząt? W jaki sposób Goriczewa rozumie zależność ludzi od przyrody (w tym zwierząt) oraz Boga? Jakie zagrożenia dostrzega we współczesnej cywilizacji? Odpowiedzi na tak sformułowane kwestie badawcze pozwoliły na poszerzenie wiedzy o procesie formowania się myśli prozwoierzących filozofki oraz możliwości rozwoju dalszych analiz jej oryginalnych koncepcji, nie tylko dotyczących zwierząt.

Ze względu na zooteologiczną tematykę przeprowadzonych badań oraz brak jednolitej koncepcji w tym zakresie w twórczości rosyjskiej zooteologki, materiały źródłowe, które zostały wykorzystane podzielono na trzy grupy: monografie (np. *Błogosławiony ten, który bydło miłuje*, *Milczenie zwierząt*), dzienniki (np. *Tylko w Rosji jest wiosna! O tragedii współczesnego Zachodu. Dzienniki 1980–2003*) i wywiady (np. *Tatiana Goriczewa: Cały świat*

patrzy na Rosję). Pierwsza część związana jest z myślą filozoficzną prezentowaną przez Goriczewą, która obejmuje niemal każdy temat odnoszący się do życia człowieka i budowanych przez niego relacji ze światem natury, w tym zwierząt. Kolejna z wyszczególnionych partii lektur ujawnia w sposób bezpośredni nazwiska twórców kultury i nauki, których myśli stanowią dla eseistki bazę ideową. Ostatnia grupa dotyczy wywiadów, a więc rozmów przeprowadzonych z rosyjską myślicielką skupionych zazwyczaj na tematyce prawosławnej oraz zwierzęcej. Materiały te pozwoliły w znacznej mierze na wydzielenie podstawowych dla tego opracowania obszarów badawczych, których systematyzację przedstawia układ pracy.

Niniejsza dysertacja składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia i bibliografii. Tytuły rozdziałów odzwierciedlają etapy realizacji głównego celu badawczego, stąd w określonej kolejności ich nazwy: Antropologia, Ekoteologia, Zooteologia i Genologia.

Pierwszy rozdział przedstawia światopogląd rosyjskiej filozofki: od początku jej świadomej działalności, co uwypuklone zostało dzięki opisaniu jej biografii. Wyodrębniono również w jej historii okres związany z kształceniem się na prawosławnej uczelni w Paryżu, co ułatwiło Goriczewej systematyzację wiedzy z zakresu teologii oraz poznanie wybitnych twórców tej części chrześcijaństwa. Wskazano również na konkretnych badaczy, pod wpływem których pozostaje ona nadal.

W rozdziale drugim przedstawiono podstawowe zagadnienia związane z ekoteologią jako nową dyscypliną naukową, między innymi ramy prowadzonych badań, jej recepcję wśród polskich humanistów oraz zaprezentowano wiodące na świecie koncepcje ekoteologiczne. Pozwoliło to na ukazanie wyjątkowej roli, jaką Goriczewa pełni w promowaniu idei ekologicznych w świecie rosyjskiego prawosławia.

Trzeci rozdział poświęcono zooteologii jako nowej w Polsce subdyscyplinie. Zweryfikowano zasadność wykorzystywanych określeń, sformułowano pierwszą jej definicję, wskazując na zakres tematyczny badań. Podobnie jak w poprzednim rozdziale przedstawiono główne nurty zooteologiczne w badaniach zachodnich. Na tym tle zbadano, na ile teologia zwierząt Goriczewej jest oryginalna i co stanowi jej podstawę.

W ostatnim rozdziale podkreślono potrzebę genologicznych badań komparatystycznych w ramach eseistyk polskiej i rosyjskiej. Wykazano różnice pomiędzy nimi oraz przedstawiono na strategię literacką obraną przez Goriczewą w ramach jej walki o lepszy byt dla zwierząt. Zestawiono także jeden z jej esejów – *Oni nie zostawili raju* z dziełem Lwa Tołstoja *Pierwszy szczebel*, co pozwoliło na przedstawienie różnic pomiędzy tymi dziełami.

Zakończenie niniejszej pracy stanowi natomiast rekapitulację myśli przedstawionych w czterech powyższych rozdziałach, wyraźne wskazanie na eklektyczność koncepcji prezentowanych przez Goriczewą oraz możliwe do podjęcia nowe wątki badawcze.

Słowa kluczowe: teologia zwierząt, zooteologia, ekoteologia, Tatiana Goriczewa, prawosławie

Maier